

ВІДРОДЖЕННЯ КРЕДИТНИХ КООПЕРАТИВІВ

Розкрито потребу використання накопиченого досвіду за час розвитку кооперації. Зважаючи на прагнення людей до удосконалення, створення і втілення нових технологій, постає необхідність їх використання в подальшому розвитку кооперації в Україні. Адже кредитна кооперація має великі перспективи розвитку, бо є значна потреба у дешевому та доступному кредиті.

Відродження в Україні справжніх кооперативних організацій, котрі діють відповідно до визнаних у світі кооперативних принципів, є порівняно новим для нашого суспільства, що вже само по собі є актуальним і потребує наукового осмислення та узагальнення особливостей кооперативного руху у світовому масштабі. Метою написання нашої статті є висвітлення історичних аспектів розвитку кооперативного руху у світі та в Україні і на підставі цього – з'ясування подальших перспектив кооперації в нашій країні й у світі в цілому.

Кооперація – це спільна діяльність, об'єднання зусиль окремих людей чи груп людей для досягнення певної мети. Основоположниками кооперативної філософії вважають Роберта Оуена, Шарля Фур'є і Луї Блана. Вони об'єднали економічні переваги кооперації як господарської форми і вважали її організацією майбутнього, яка буде позбавлена суперечностей та недоліків світу капіталістичної конкуренції.

Піонерами кооперації стали ткачі міста Родчейла (Англія), які створили 1844 року споживчий кооператив, члени якого могли в кооперативному магазині купувати товари "за справедливими цінами" й отримувати частку прибутку, пропорційну сумі зроблених покупок. У 60-ті роки ХІХ століття ідею кооперації було використано в Німеччині й Австрії Ф.В. Райфайзеном та Г. Шульце-Делічем при створенні кредитної кооперації. Обидва вони розцінювали її як форму, яка позбавляє дрібних власників — ремісників та робітників — від спекуляції й банківської експлуатації. На сьогодні рух Райфайзена охоплює 900 000 кооперативів, приблизно 500 мільйонів пайовиків, які ведуть роботу майже у 100 країнах світу.

Рух Дежарден – кредитні союзи канадської провінції Квебек – є провідним фінансовим інститутом Квебека, надає послуги понад 100% населення провінції (за рахунок подвійного та потрійного членства). Міжнародний рух Дежарден надає технічну та фінансову підтримку країнам, що розвиваються, в галузі кооперативного руху. Зараз цей рух охоплює 2 365 кредитних союзів, які об'єднують 2 мільйони осіб.

Національна асоціація кредитних союзів США виникла в 1934 році – на етапі виходу з "великої депресії", тоді ж був прийнятий федеральний закон про кредитні союзи. Сьогодні асоціація об'єднує понад дев'ять тисяч кооперативів, пайовиками яких є близько 83 мільйони осіб.

Ірландська Ліга кредитних союзів нараховує близько 500 кредитних союзів, які об'єднують близько 2,6 млн. пайовиків. Якщо зважити на кількість населення країни, то виявиться, що мало не кожна сім'я Ірландії має свого представника у кредитному союзі.

Кредитні союзи поширили свій вплив у всьому світі. У 1917 році було засновано Світову раду кредитних союзів.

З початком ринкових реформ рух кредитних союзів почав відроджуватись у країнах колишнього соціалістичного табору — Польщі, Угорщині, Румунії, Чехії, Литві, Латвії, Грузії, в Україні та Молдові.

Стихийний розвиток кооперації в Україні в 2000 році змусив поміркувати про доцільність її використання з економічної точки зору в соціальних питаннях, питаннях бізнесу й багатьох інших. Тому коротко ознайомимося з історією розвитку кооперації як у світі, так і в Україні.

Початком розвитку світової кооперації стали такі передумови:

— економічні — перетворення капіталістичного устрою в домінуючий в економіці європейських країн і США; промислова революція; бурхливе зростання виробництва машин, торгівлі, міст, робітничого класу, нових середніх міських прошарків — основної соціальної бази майбутніх кооперативів;

— соціальні — тяжке матеріальне становище осіб найманої праці і значних прошарків малозабезпеченого міського й сільського населення в 40—50 роках XIX століття;

— політичні — прийняття буржуазною державою конституції з правами й свободами людини (право на створення організацій, свобода слова, зборів, виборче право і т.д.);

— фінансові — формування національних кредитно-банківських систем, які спростили, здешевили і прискорили надання кредиту;

— правові — широкий розвиток акціонерних компаній і видання законів, які регулюють їхню діяльність, що дає змогу кооператорам реєструвати свої організації як акціонерні товариства. Початок дії кооперативного законодавства (перший кооперативний закон у світі було прийнято в Англії 1852 року);

— ідеологічні — просвітницька й практична діяльність основоположників окремих видів кооперативів: споживчих — Роберта Оуена і Уільяма Кінга; виробничих — Філіпа Буше і Луї Блана; кредитних — Шульце-Деліча і Фердінанда Райфайзена.

Більшість передумов, закладених на зорі розвитку кооперації, відповідають сьогоднішньому розвитку кооперації і її застосуванню. Однією з важливих подій у розвитку світової кооперації було створення Міжнародного Кооперативного Альянсу в 1895 році, який став додатковим рушієм розвитку кооперації у світі.

Зараз можна з певністю сказати, що на початку XX століття уже розпочався розвиток таких основних видів кооперації:

— споживчої кооперації;

— виробничої кооперації;

— виникнення сільських кредитних і збутово-постачальних кооперативів;

— кредитної кооперації.

А як же розвивалась кооперація в Україні?

Сьогоднішнє сприйняття кооперації асоціюється з розвитком кооперації в нашій країні наприкінці 80-х – початку 90-х років. Що ж відбувалося насправді? Перебудова і новий "Закон про кооперацію СРСР" створили передумови для відродження кооперативного руху в Радянському Союзі. Закон відновив багатство форм кооперативної діяльності, право на створення союзів, приватної, кооперативної кредитно-банківської системи, зовнішньоторговельних операцій, гарантував державне соціальне забезпечення кооператорам. Закон 1988 року мав норми, які гальмували процес утворення й розширення господарської діяльності кооперативів. У масовій суспільній свідомості зростало переконання, що нова кооперація грабує народ, спустошує державні магазини, культивує хабарництво, спекуляцію і злочинність.

Однак закон про кооперацію в СРСР 1988 року мав немало й суперечностей, загальних декларацій, стримуючих, невизначених і навіть некооперативних норм. Як наслідок, на хвилі кооперативної активності було багато шумовиння у вигляді псевдокооперативів, які викликали обурення народу та дискредитували кооперативну форму господарювання, в тому числі й ні в чому не винну стару споживчу кооперацію.

У цілому в 90-ті роки орієнтація держави в Радянському Союзі на пріоритетний розвиток приватного сектору в економіці погіршила умови для функціонування

кооперативних організацій у країні. За останні роки можна констатувати, що внаслідок нестабільності державної фінансової, банківської й економічної систем, нерозвиненості ринку цінних паперів, незахищеності вкладів фізичних і юридичних осіб у різних "пірамідах", складна процедура отримання кредиту у різних кредитних організаціях привела до того, що стихійно стала розвиватися паралельна кредитно-банківська система за формою, що нагадує європейську й американську споживчу кооперацію, особливо одну з її складових — кредитну кооперацію. Завдяки Указу Президента, яким у вересні 1993 року було затверджено "Тимчасове Положення про кредитні спілки в Україні", було створено необхідні юридичні умови для відродження в Україні однієї із форм кредитної кооперації — кредитних спілок, які отримали юридичний статус не фінансового кооперативу, як це маємо в інших країнах, а громадської організації. Що створило певні труднощі в діяльності, викликало потребу пристосування кооперативного фінансово-господарського механізму до форми громадської організації, ускладнило розуміння специфіки цих установ з боку державних органів та населення. Однак недосконале законодавство, за повної відсутності системи нагляду й нормативно-правового регулювання, привели до виникнення та безконтрольної діяльності різних типів кредитних спілок, серед яких чітко виділяються чотири: профспілковий, ломбардний, трастовий, ощадно-позичковий. При цьому лише останній діє згідно з кооперативними принципами. Таким чином, існує серйозна загроза дискредитації кредитно-кооперативного руху псевдоспілками.

Кількість кредитних кооперативів зростала, вони стали об'єднуватися в різні союзи, ліги, об'єднання і навіть намагались організувати банк, тобто багаторівневу систему.

Побудова подібних систем продиктована світовою практикою розвитку кооперативного руху, який визначав основні глобальні напрямки перебудови кооперації:

— злиття кооперативів: одна країна — один кооператив, наприклад, Екооператив у Фінляндії — електронний кооператив;

— створення змішаних кооперативно-акціонерних товариств, де кооператив перетворюється в холдинг-компанію-засновника, доручаючи усю комерційну діяльність приватним фірмам;

— створення єдиного споживчого кооперативу: в Австрії "Коазум — Австрія".

За створення Кооперативного банку борються, докладають багато зусиль, фінансують, забезпечують спеціалістами такі широковідомі організації, як: "Райфайзен", "Де Жарден", "Тасіс" та інші.

Отже, можна з упевненістю говорити як про історичну потребу — розвиток кооперації як у світі, так і в нашій країні. Сьогодні у світі уже існує 55 тисяч кооперативів, в яких нараховується понад 800 мільйонів осіб. Кооперативні банки відповідальні за 17% ринку заощаджень у Європейському союзі. Сільськогосподарські кооперативи збували у 1995 році понад 50% сільгосппродукції в Європі, США, Канаді, Японії, Бразилії й інших країнах. Виробничі кооперативи зберегли своє місце серед лідерів роздрібної торгівлі в низці європейських країн і Японії.

У 1995 році в Манчестері Міжнародний Кооперативний Альянс (МКА) на своєму конгресі прийняв Декларацію кооперативних принципів, які покликані слугувати інструкцією для кооперативних організацій в усіх країнах світу на початку XXI століття. Декларація складена з урахуванням філософської перспективи, в основі якої лежить повага до всіх людей Землі і впевненість у тому, що вони зможуть поліпшити свій економічний та соціальний стан шляхом взаємної самопомоги. Кооперативний рух вважає, що демократичні процедури, які застосовуються в економічній діяльності, є доцільними, бажаними й ефективними, що вибрані на демократичній основі економічні організації відповідають загальному благу.

Такими принципами є:

- добровільне членство і відкритий склад;
- демократичний контроль з боку його членів;
- участь членів в економічній діяльності;
- автономія і незалежність;
- освіта, професійна підготовка й інформація;
- співробітництво кооперативів;
- піклування про суспільство.

Кооперативи діють на підставі узгодженої їхніми спілчанами політики з метою досягнення стійкого розвитку своїх спільнот.

Історія розвитку кооперації підтверджує, що наша країна також бачить свій прогресивний розвиток у використанні світового досвіду кооперації.

Сьогодні кооперація стає, по суті, еталонною моделлю, використовуючи яку в сучасних умовах розвитку України, можна побудувати багаторівневу систему, продиктовану світовою практикою.

Концепція еталонної моделі будується на принципах:

- використання переваг і ресурсів споживчої кооперації як соціально орієнтованої системи;
- ідеї матеріальних та фінансових ресурсів;
- економічно грамотного керівництва. Постійної роботи з кадрами та систематичного підвищення кваліфікації й перепідготовки;
- поліпшення умов праці, запровадження принципів розподілу матеріальних і фінансових ресурсів залежно від участі кожного пайовика в результатах господарської діяльності;
- використання виробничо-споживчої фінансової системи споживкооперації, здатної забезпечити самофінансування і її прогресивний розвиток.

З огляду на те, що економічні умови й законодавство країн СНД переважно схожі, такий аналіз ситуації може бути цікавий і для розвитку багаторівневої системи в них, а в подальшому і в єдиному Кооперативному союзі СНД.

Крім соціальних й економічних передумов, для створення багаторівневої системи і Кооперативного союзу існує ще й чисто технічна — INTERNET, Internet-магазини, internet-бізнес і т.д.

Слід зауважити, що по суті клубний internet-магазин — це і є споживчий кооператив з тією лише відмінністю, що замість електронної картки покупця в кооперативі маємо електронну пайову книжку як обов'язковий атрибут кожного пайовика.

Споживча кооперація — альтернатива комерційним банкам, що дає змогу оптимізувати оподаткування в умовах чинного законодавства та сприяє піднесенню економіки. Тож для України це один з альтернативних шляхів для піднесення економіки. І його треба використати.